

dék mértéke és ennek következtében a talajvízszint is jóval alacsonyabb volt a mainál. Ennek következtében ezt a belvizes területet is használhatták az avar korban. A tapasztalatok alapján az avar kor ezen időszakában egy szárazabb éghajlati periódussal számolhatunk.

Az avar településen a korszakban megszokott jelenségtípusokkal találkozhattunk. A több ezerre becsülhető avar kori településjelenségek legnagyobb részét a gödörök alkotják. A tárolóvermek, kutak és szemetesgödörök mellett nagy mennyiségű földbe mélyített épületmaradványt, külső kemencét és árokrendszert tártunk fel.

Az épületek változatos képet mutatnak. A föld fölé magasodó házrészek nyomaira számos példa utal. A kúpos, felső harmadába egy helyen átfúrt, olykor kiégetetlen agyagból formált nehezekeket több esetben a padlószinten találtuk. Ezek a leletek az épületben végzett kézműves tevékenységre utalnak. Az összes épületnél közös vonásként értékelhettük, hogy egyikben sem volt kemence, vagy tüzelésre utaló nyom.

Az épületekhez képest alacsony volt a száma a külső kemencéknek. Ezek általában az épületektől kicsit távolabb helyezkedtek el, felépítésük a korban megszokott formát mutatta. Egyetlen esetben figyelhettük meg, hogy a kemence szájának kialakításához követ is használtak. A sütőfelületbe gyakran kerámiát, ritkábban állatcsontot tapasztottak. Az avar kori kemencékben kevés volt az edénytöredék, a kemencék kevésbé gondosan voltak megépítve.

A feltárt területen rendkívül sok, kisebb-nagyobb méretű árok volt. A nagy feltárási felületnek köszönhetően az árokszakaszok követhető rendszere rajzolódott ki az összesítő rajzon és a légi fotón. Az egész szelvényben megfigyelhettünk nagyméretű, hosszú futású, egyenes árokszakaszokat, szögletes és kisebb kerek kerítőárkokat.

A leletanyag nagy részét a kerámia alkotta. Feltűnően magas a kézzel formált típusok aránya. Jellemzőes edénytípusok a fazekak, felső-, és belsőfüles bográcsok, sütőharangok voltak. Az épületek betöltésében általános leletek voltak az orsógombok, csonttűk és árok. A korongolt vagy kézikorongon készült edények alapján a település egyes részletei a 8–9. századra keltezhetők. A nagy mennyiségű, kevésbé változatos formakincsű, kézzel formált kerámia (fazekak, sütőharangok) a korábbi keltezés lehetőségét sem zárja ki.

A lelőhelyen egymástól nagy távolságra két, valószínűleg a kora avar kor végére keltezhető sír is előkerült, melyek közül az egyik padmalyos szerkezetű volt.

A terület K-i részén emelkedő dombon egy közel 100 síros *kora Árpád-kori* temető helyezkedett el egy közel ovális alakú területet bezárva. Kiterjedése három irányban ismert, de K-en a szelvényfalon kívül is folytatódik.

A temetkezések többsége Ny–K tájolású volt, de a temető rendjéhez illeszkedve hat, D–É-i tájolású csontváz is előkerült. Az eltérő tájolású sírok többnyire a temető szélén voltak, de két sír foltja a dombvonulat

tetején, a temető középső részén jelentkezett. Számos esetben sikerült megfigyelni a koporsót, melyre részben az eltérő betöltés, részben az előkerülő koporsóvasalás utalt. A sírok többségénél azonban – a csontváz helyzete alapján – a halottat lepelbe csavarva temették el. A sírok nemek szerinti megoszlására egyelőre a mellékletek alapján következtethetünk, ami szerint a női temetkezések voltak túlsúlyban. A gyermekek a temetkezések közel egyharmadát alkották. Egymásra temetkezés nem fordult elő.

A temető egységes, társadalmi különbségeket nem mutat. Mellékletet 48 sírban, tehát közel a sírok felében találtunk. A leletanyag ékszerekből, ruhadíszekből és a hétköznapi élethez szükséges eszközökből állt, azonban hiányzott a sírokból az edénymelléklet. A fej ékszerei, az S-végű (ezüst, bronz) hajkarikák voltak a leggyakoribb leletek. Ezek különböző méretben fordultak elő. A korszakra jellemzően az S-végű hajkarikák mellett sima huzalkarikák, pödrött végű, bordázott S-végű hajkarikák kerültek elő. Ezeken kívül kis számban sodrott gyűrű, nyitott végű bronzgyűrű, gyöngyök, fülbevaló, csat fordult elő még a leletanyagban.

A sírok kis része volt bolygatott. Két esetben is az állatjáratból került elő 1-1 S-végű hajkarika. A temető területén feltárt egyik gödörből közel 15 koponya és azokhoz tartozó vázrészecskék kerültek elő jelenkori üveg-töredékekkel együtt.

A temető keltezéséhez a legpontosabb támpontot az előkerült érmek adnak. A legkorábbi érme Orseolo Péter (1038–1041) ezüstdénárja, míg a legkésőbbi I. László (1077–1095) idejéből származik. Eszerint a temetőt közel 50–60 éven keresztül használták.

Számottevő mennyiségű újkori, 19–20. századi objektum is előkerült a DNy-i, Ny-i területen. Ezekből igen nagy mennyiségű leletanyag került elő, főként különféle kerámia (mázás és fekete), de szép számban láttak napvilágot a változatos népi eszköztár elemei is. A tanya hosszú életére, és korai alapítására utalhat az egyik nagyobb sírveremből előkerült 1882-es 1 krajcáros érme.

MÉSZÁROS PATRÍCIA – PALUCH TIBOR –
SÓSKUTI KORNÉL – SZ. WILHELM GÁBOR

121. Felsőmarác határa

(Vas megye) Kö, Tő, Kú

2006. áprilisban terepbejárást végeztem Felsőmarác területén.

Telek: A lelőhely a község belterületének K-i szélén, K felé erőteljesen emelkedő területen helyezkedik el. A mintegy 250×220 m nagyságú területen viszonylag nagy számban kerültek elő középkori és kora újkori edénytöredékek: a leletek zöme a 15–18. sz. közé keltezhető, néhány erősen kopott darab ennél korábbi lehet. A leletanyag a község irányában sűrűsödött, kelet felé egészen az itt É–D irányban húzódó dombvonulat gerincéig találtam töredékeket. A telepnyom É-i és D-i széle

bizonytalan, mivel ezeken a részeken a sűrű gyep miatt a terepbejárást nem lehetett folytatni. A leletek kétségkívül a középkori *Marác* falu régészeti emlékei. A lelőhely valószínűleg a középkori falu K-i szélét jelzi.

Tótfalu: A község határának ÉNy-i részén, a Csákydoroszló felé vezető út Ny-i oldalán terül el a *Tótfalu* nevű dűlő, amely középkori forrásokból is ismert település nevét őrzi. A hely egy É-D-i irányú markáns dombvonulat északi, Rába-völgyre néző része. A dűlő déli, magasabban fekvő része mezőgazdasági művelés alatt áll. A terepbejárás idején a terület fel volt szántva, a vöröses agyagos erdei talaj nagyobb kemény hantokká állt össze, ami kissé nehezítette a munkát. A dűlő délebbi részén, a dombhát platóján szórványosan késő középkori, kora újkori cseréptöredékeket gyűjtöttem. A gyér leletanyag alapján nehéz eldönteni, hogy helyben települést jeleznek-e, vagy csupán szórvány, másodlagos helyzetű leletekről van szó. Tény, hogy ezen a területen kereshetjük a középkori Tótfalut. A falu maradványai talán a dűlő növényzettel fedett, É-i részén rejlenek.

Tótfalu, Csányi-kastély: A Tótfalu-dűlő É-i részén, a hegyhát peremén található a már ismert török kori vár, amely *Tótfalu vára* vagy *Csányi-kastély* néven szerepel a szakirodalomban. A várhely jó állapotban van, alakja ma is jól kivehető: a szabálytalan négyzet alakú, mintegy 60×60 m nagyságú dombocskát három oldalról mély árok veszi körül, É felé a felszín meredeken lejt a Rába-völgy síksága felé. Lényegében a magasabb fennsík peremén alakították ki az erődítményt, olyan módon, hogy a kevésbé védhető oldalakon árkokat ástak. A várhely DK-i sarkán a várárok fel van töltve, itt korábban kocsút vezetett be a területre. Az ÉNy-i részen kereszt áll. A várhely többi részét benőtte a fű, kisebb részben beerdősült. A magas aljnövényzet ellenére a szép számmal találtam a felszínen, elsősorban az É-i peremen 16–17. századi edénytöredékeket, valamint paticsdarabokat és kisebb téglatöredékeket. Néhány kiégett tapasztásdarabon jól megfigyelhető a hasított gerenda, vagy deszka lenyomata. Feltehetően a török kori palánkfal maradványairól van szó.

TAKÁCS KÁROLY

122. Felsővadász, Várdomb

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2006. október 5-én helyszíni szemlét tartottunk a Felsővadásztól D-re fekvő, ÉK felé enyhén emelkedő Felső-hegynek nevezett fennsík DNy-i sarkában (Hrsz.: 026/7). A védendő lelőhelyet K felé a Vadász-patak széles völgye, D-ről annak egyik K-i oldalága határolja. A lelőhely környéke szántóföld, magát a Várdombot jelenleg nem művelik, magas fű borítja. A bronzkori település a községből, a Rákóczi-kastélytól a Vadász-patak K-i partján haladó földúton, száraz időben gépkocsival megközelíthető. DNy-i felét ma már egy jelentős részén elbányászták, megsemmisítve az őskori település ezen részét. A felhagyott homokgödör ma is nyitva van,

oldalában több objektum metszete látszott. Az egykori földvár kontúrjait az intenzív mezőgazdasági művelés mára jelentősen elmosta, ezért körvonala a felszíni terepformák alapján csak becsülhető. Eredeti alakja valószínűleg ovális volt, hossza kb. 100 m, szélessége kb. 50 m lehetett. ÉK-i oldalán a fennsík felől mesterséges árok védte, amelyhez mára elszántott sánc is tartozhatott. Az árok ma már annyira betöltődött, hogy csak a vártetőhöz viszonyított sekély mélyedés formájában azonosítható. A domb tetejét az egykori ásatás helyén kőkénybozót fedi. Itt összesen öt különböző méretű betemetetlen szelvény látható. A domb tetején és oldalában több helyen állatjáratok bolygatták a régészeti lelőhelyet.

Munkatársak: Jankovich-Bésán Dénes, Nagy Levente.

TANKÓ KÁROLY

123. Földeák, Dinnye-szög-hát

(Csongrád megye) Sza, Á

A Makó és Hódmezővásárhely közötti nyersgáz-gerincevezeték nyomvonalán található lelőhelyen (Txm-vezeték 2. sz. lh.) 2006. november 2–8. között végeztünk megelőző feltárást.

A nagy kiterjedésű lelőhely Földeák község külterületén, Óföldeák községtől É-ra, a Czukor-majortól Ny-ra, a hódmezővásárhely-óföldeák-földeáki határ közelében, az ún. Dinnye-szög-háton található. A területen elsőként 1973-ban folytatott régészeti terepbejárás során a háton három, gyakorlatilag egybefüggő régészeti lelőhelyet azonosítottak (Földeák 22–24. lh.). 2006 szeptemberében végzett terepbejárásunk során a lelőhelyek összefüggő területén nagyobb mennyiségben szarmata kori, illetve szórványos Árpád-kori kerámiaanyagot gyűjtöttünk.

A megelőző feltárást során, a hátat ÉNy-DK-i irányban átvágó nyomvonalban feltárt 6 m széles és 120 m hosszú szakaszon szarmata kori telepjelenségeket, árokrészleteket, gödröket, illetve egy füstölő részletét, összesen 15 objektumot tártunk fel és dokumentáltuk.

BENDE LÍVIA – LŐRINCZY GÁBOR

124. Földeák, Kápolna-halom

(Csongrád megye) Sza, Kö?

A Makó és Hódmezővásárhely közötti nyersgáz-gerincevezeték nyomvonalán 2006 novemberében végeztünk megelőző ásatást (Txm-vezeték 1. sz. lh.). A lelőhely Földeák község határának DNy-i részén, az óföldeáki határ közelében helyezkedik el. A környezetéből markánsan kiemelkedő, kb. 50 m átmérőjű halom az erózió és a mezőgazdasági művelés során jelentős mértékben erodált. A tervezett gázvezeték a halmot középen vágta ketté.

A feltárást során 5 m szélességben átvágtuk a halmot, aminek során megállapítottuk, hogy a halom egy ÉK-DNy